BIBLIOTECA MUNICIPALĂ „BOGDAN PETRICEICU HASDEU”
BIBLIOTECA EVREIASCĂ „IȚIC MANGHER”

ARHIVARIUȘ

REVISTA SECȚIEI ANALITICĂ ȘI RELAȚII EXTERNE

BOGDAN PETRICEICU HASDEU – BIBLIOTECARUL

БОГДАН ПЕТРИЧЕЙКУ ХАШДЕУ В БИБЛИОГРАФИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЯХ

ISSUE 09 • 2023 • FREE

SUMAR

Biblioteca Municipală
B.P. HASDEU
calea ta spre cunoaştere!

Filiala „IȚIC MANGHER”

АННА БАЦМАНОВА
Вступительное слово 3

MARIANA HARJEVSCHI
Bogdan Petriceicu Hasdeu – bibliotecarul 4

LIDIA KULIKOVSKI
B. P. Hasdeu – subiect de cercetare bibliografică 7

МАРИАНА ХАРЖЕВСКИ
Богдан Петричейку Хашдеу и библиотечное дело 13

ЛИДИЯ КУЛИКОВСКИ
Б.П. Хашдеу в библиографических исследованиях 16

MARIANA COCIERU
Contribuția dinastiei Hâjdău-Hasdeu la apariția și dezvoltarea folcloristicii românești din Basarabia 20

COLEGIUL DE REDACŢIE

Anna Bațmanova, director
Biblioteca Evreiască „I. Mangher”
Miroslava Luchiancicova, doctor în filologie, redactor
Biblioteca Evreiască „I. Mangher”
Mariana Cocieru, doctor în filologie, redactor tehnic
Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu”,
Biblioteca Evreiască „I. Mangher”

Copertă, design, machetare:
Mariana Cocieru

Adresa: mun. Chișinău, str. Eugen Doga, 4
Tel.: 022 24 12 03
Site: http://sector-analitica-si-relatii-externe.blogspot.com; https://ebraika.ru
Email: mangher.bibl@gmail.com

Revista trimestrială „Arhivarius": Revista Secției Analitică și Relații Externe, a Bibliotecii Evreiești „Ițic Mangher", filială a Bibliotecii Municipale „B. P. Hasdeu", apare din aprilie 2021, în limbile română și rusă. Varianta electronică a revistei poate fi accesată: http://sector-analitica-si-relatii-externe.blogspot.com; https://ebraika.ru.

АННА БАЦМАНОВА

Дорогие читатели!

Мы посвящаем этот номер «Архивариуса» выдающемуся деятелю румынской культуры **Б. П. Хашдеу**, имя которого носит кишиневская Муниципальная библиотека, филиалом которой является еврейская библиотека «И. Мангер».

Имя **Богдана Петричейку Хашдеу** – прозаика, поэта, драматурга, филолога, историка, фольклориста, публициста, библиографа – навечно вписано в сокровищницу румынской культуры. Относясь к уникальной династии деятелей культуры Хждеу-Хашдеу, эта высокоодаренная личность оказала огромное влияние на общество всей своей многогранной деятельностью.

Б. П. Хашдеу родился **26 февраля 1838 года** в семье писателя, фольклориста и филолога **Александра Хыждеу** в бессарабском селе Кристинешты (ныне Керстенцы Хотинского района Черновицкой области, Украина). При рождении он был назван Тадеушом в честь деда – польского литератора. Мать будущего писателя, Елизавета (в девичестве Даушка), происходила из литовского дворянского рода.

Б. П. Хашдеу обучался в гимназиях в Каменице, Виннице, Ровно, Кишиневе, а также в Харьковском университете. Знал много языков: русский, польский, французский, итальянский, греческий, некоторые восточные языки. В 1857 переселился в Яссы. В 1860 г. был назначен хранителем Библиотеки Ясских школ, работал преподавателем истории, географии и статистики. С 1874 года читал лекции по сравнительной филологии в Бухарестском университете, а с 1876 по 1890 год являлся директором филологического отделения Государственного архива.

В какой бы сфере он ни работал, везде был первооткрывателем. Будучи энциклопедистом по духу, Б. П. Хашдеу благодаря своей универсальности является наиболее выдающейся личностью второй половины девятнадцатого века.

26 февраля нынешнего года в Муниципальной библиотеке «Б. П. Хашдеу» состоялась научная конференция **«Богдан Петричейку Хашдеу в восприятии писателей и библиографов»**, посвященная **185-летию со дня рождения** этого выдающегося деятеля румынской культуры. Двадцать исследовательских сообщений охватили по своей тематике многие вопросы творчества и общественной деятельности Б. П. Хашдеу в яркую эпоху румынской социально-политической и культурной жизни XIX века.

Достаточно перечислить некоторые названия докладов, произведших большое впечатление на участников конференции: «Династия Хашдеу в мире библиофилии» (В. Косован), «Энциклопедист Б. П. Хашдеу о литературе. Актуальность афоризмов Хашдеу» (В. Фонарь), «Значение контекста в творчестве Хашдеу» (М. Стэнилэ), «Коды, символы и образы природы в поэзии Б.П. Хашдеу» (И. Пилкин), «Юлия Хашдеу – духовный метеор на поэтическом небосводе» (Е. Прус) и др.

Мы предлагаем вниманию читателей два сообщения: **«Хашдеу и библиотечная деятельность»** д-ра Марианы Харжевской, генерального директора Муниципальной библиотеки «Богдан Петричейку Хашдеу», и «**Б. П. Хашдеу в библиографических исследованиях**» д-ра Лидии Куликовски.

С историей династии Хашдеу вы можете ознакомиться в статье др. филологии Марианы Кочиеру «**Вклад династии Хашдеу в появление и развитие румынской фольклористики в Бессарабии**», посвященной замечательным деятелям румынской культуры.

Все переводы на русский язык выполнены др. филологии Мирославой Метляевой.

BOGDAN PETRICEICU HASDEU – BIBLIOTECARUL

Dr. Mariana Harjevschi, director general al Bibliotecii Municipale „B.P. Hasdeu", mun. Chișinău

Animat de o mare erudiție intelectuală, dar și înzestrat cu o inteligență aparte, Bogdan Petriceicu Hasdeu și-a câștigat faima prin vocația creatoare în multiple domenii. S-a apropiat ușor și de bibliotecnomie.

B.P. Hasdeu a venit la Iaşi la doar 19 ani. În atmosfera premergătoare Unirii Principatelor, el găsea atmosfera ce convenea perfect formației şi temperamentului lui: dorința de a crea într-un stat nou, instituții noi, dar și aspirația de a găsi soluții inovatoare.

Departamentul Culturii şi Instrucțiunii Publice a hotărât să pună în fruntea bibliotecii ieșene un conducător luminat, care să o reorganizeze radical. B.P. Hasdeu putea satisface aceste pretenții – erudit, poliglot, întreprinzător, cunoscător şi pasionat cercetător de documente şi manuscrise, el întrunea toate calitățile pentru a fi un bibliotecar desăvârșit.

Data numirii nu se cunoaște cu precizie. Ea poate fi stabilită, după toate probabilitățile, la 1 octombrie 1859, iar la 11 octombrie, în același an, începe procesul de predare-primire între fostul bibliotecar, D. Botez, şi B.P. Hasdeu.

B.P. Hasdeu fusese deprins să găsească în biblioteca părintească sau în cea a Universității din Harkov toate lucrările științifice de care avea nevoie. Lipsa unei biblioteci științifice la Iași o resimțise deplin. S-a hotărât s-o înzestreze – adusese cu sine vreo 4000 de volume, printre care și manuscrise, acțiune pentru care Ministerul Culturii și Instrucțiunii Publice îi mulțumește:

„Asupra declarațiunii prin care dăruiți Bibliotecii Școalelor osebite scrieri tipărite și manuscrise, ce se recomand prin însemnătatea lor în materie pentru istoria națională, Ministerul, prețuind tot meritul donației făcute și a sentimentelor de care vă arătați însuflat, se grăbește prin aceasta a vă exprima mulțumirile sale pentru asemenea patriotică hără-

zire... unde veți fi înscris în numărul dăinuitorilor ei".

B.P. Hasdeu, prin donația sa – referitoare la istoria politică, istoria antică şi istoria până la epoca modernă, sau prin multele gramatici ale limbii otomane, ale limbilor clasice şi slave, ale limbii franceze, germane, engleze, suedeze, dicționare şi lexicoane – lua locul de frunte, ocupat până atunci de poetul Vasile Alecsandri, pe lista generoșilor donatori ai bibliotecii ieşene.

B.P. Hasdeu face un Raport ce cuprindea multe idei înnoitoare pentru bibliotecă, semnalând:

„Am onoarea de a înfățișa un lămurit proiect pentru organizarea și completarea bibliotecii în așa chip, încât să poată cu demnitate purta titlul de Bibliotecă Naciunale. Am socotit că întru împlinirea acestei însărcinări, libertatea ideilor trebuie să fie cea întâia a mea datorie".

Militând pentru o bibliotecă de nivel european, care *să fie în cel mai mare grad enciclopedică*, a oferit extinse și documentate indicații privind modul concret de organizare, elaborând o adevărată disertație – *Despre organizarea și completarea Bibliotecii Naționale*:

Cărţile rare şi manuscrisele trebuie să fie cât mai numeroase.

O ierarhizare a donatorilor va acorda celor mai de seamă „o laudă cât se poate de obştească".

O contribuție deosebit de valoroasă aduce Hasdeu în domeniul bibliografiei. Însuși termenul a fost încetățenit de el în revista ***Din Moldova****.*

Recomandă cu căldură catalogarea și bibliografierea cărților din bibliotecă.

Catalogul sistematic, numit de Hasdeu „catalog", trebuie să fie însoțit de un catalog „limbistic" și altul „alfabetic".

Mobilierul se recomandă a fi construit dintr-un lemn tare de stejar, după un model ingenios.

Scopul principal al edificiului unei biblioteci publice este păstrarea: „păziți-o de foc, de apă, înlăturați-o de învecinătatea grădinilor sau, cu alte cuvinte, de primejdia insectelor, feriți-o de megieșia teatrelor, fabricilor, hanurilor etc., acestea sunt regulile capitale".

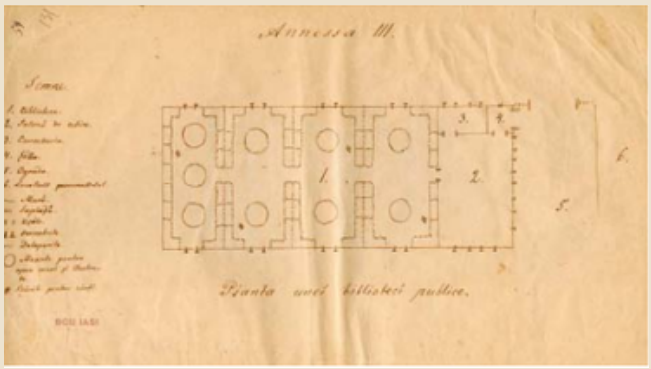

Anexa la proiectul *Despre organizarea și completarea Bibliotecii Naciunali*

Mai prețioasă, însă, este indicația referitoare la împărțirea localului în: „trupul bibliotecii" (depozit), „cabinet de lectură", cancelarie și vestiar.

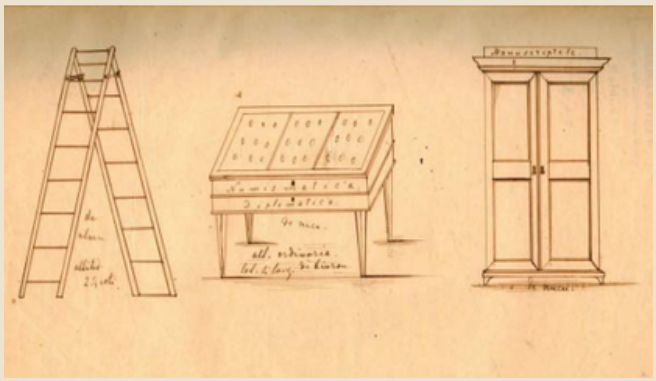

Schiță pentru mobilier, propusă ministerului într-o adresă din 14 ianuarie 1861

Activitatea practică de bibliotecar a lui B.P. Hasdeu poartă amprenta viguroasei sale personalități. Neconformist, disprețuind formulele convenționale și tot ce ar fi putut să-i stânjenească libertatea de acțiune, exigent și nerăbdător, el este un bibliotecar puțin obișnuit și deosebit de incomod pentru autorități.

După transformarea bibliotecii în bibliotecă națională, cu destinația principală de a servi universitatea, B.P. Hasdeu cere profesorilor liste de cărți necesare procesului de învățământ. Obține din partea Ministerului acordul să aboneze toate ziarele românești.

În bilanțul elementelor pozitive ale activității de bibliotecar public B.P. Hasdeu, a reprezentat biblioteca în misiunea din Polonia, în iunie 1861, trimis de guvern, pentru a copia sau cumpăra documente istorice privind istoria României. Marea lui erudiție a uimit bibliotecarii, istoricii și arhivarii polonezi; presa polonă vorbea în chip măgulitor despre această călătorie a lui B.P. Hasdeu.

Cariera de bibliotecar a lui B.P. Hasdeu se încheie, cu destituirea din post, în mai 1863.

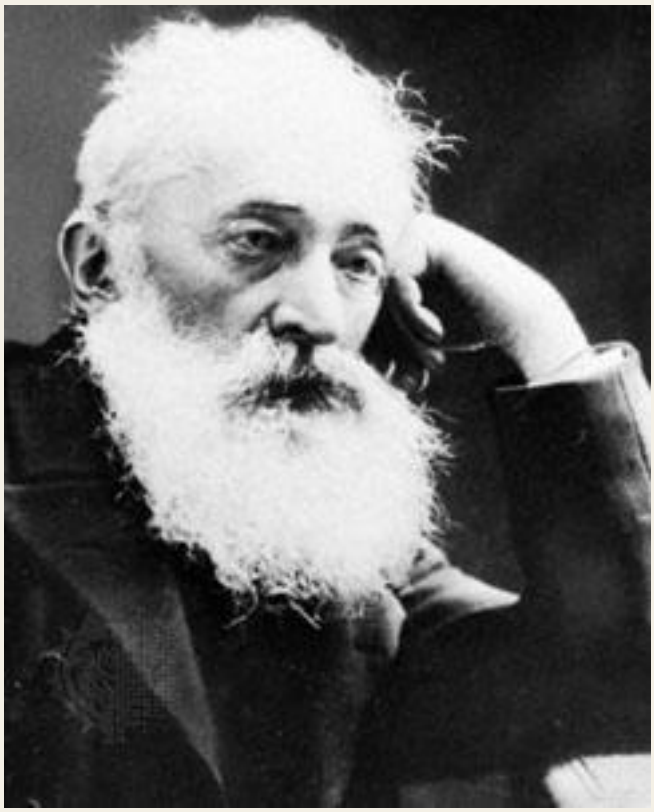

Bogdan Petriceicu Hasdeu (Tadeu Hîjdeu) - enciclopedist, jurist, lingvist, istoric, om politic și scriitor român (26 februarie 1838 - 25 august 1907)

Iar, pentru noi, contemporanii gândirea sa cuprinzătoare de enciclopedist, se manifestă între o paletă puțin remarcată de cei de i-au urmărit analitic și critic, vasta sa activitate intelectuală. Literatura de specialitate menționa proiectul întocmit de Bogdan Petriceicu Hasdeu ca prima încercare originală de biblioteconomie. Curios pentru istoria Bibliotecii Municipale „Bogdan Petriceicu Hasdeu” – în perioada septembrie 1852 și decembrie 1853, adolescentul de 14-15 ani a frecventat lecțiile în calitate de elev al claselor a IV-a și a V-a la Gimnaziul nr. 1 de băieți, exact unde actualmente este biblioteca ce poartă numele distinsului cărturar B.P. Hasdeu.

Gimnazul nr. 1 de băieţi din Chişinău, redenumit în anul 1918 în Liceul „B. P. Hasdeu"

Referințe bibliografice:

1. SANDU, Vasile. *Viața lui B.P. Hasdeu*. Editura Minerva, Colecția Universitas: 1989. 293 p. (pp. 76-78).

2. ȚICLETE, Gheorghe P. *B.P. Hasdeu. Un geniu original în cultura românească.* Editura: Fast Editing, 2020. 304 p. (pp. 90-91).

3. BOTEZ, Viorica; BOTEZ, Grigore. *B.P. Hasdeu – bibliotecar la Iași (1859-1863).* În: *BiblioPolis*. 2007, nr. 3, pp. 45-55.

Dr. Mariana HARJEVSCHI,
director general al Bibliotecii Municipale „Bogdan Petriceicu Hasdeu”

B.P. HASDEU – SUBIECT DE CERCETARE BIBLIOGRAFICĂ

Dr. Lidia Kulikovski, director de onoare al Bibliotecii Municipale „B.P. Hasdeu", director al Departamentului „Studii și cercetări"

În lucrările biobibliografice și studiile consacrate dinastiei Hasdeu un loc distinct îi aparține Chișinăului. Înaintașii Iuliei Hasdeu – Alexandru, Boleslav, Thadeu, Ioan Hâjdău au studiat la Chișinău la Pensionul pentru copii de nobili în anii 1822, 1827, 1828. Cum scria cercetătorul Vasile Malanețchi, B.P. Hasdeu a studiat la Gimnaziul de băieți din Chișinău care avea reședința în localul în care se află acum Biblioteca Municipală. Universul țesea legăturile Hasdeilor cu Biblioteca Municipală cu mult înainte de a purta numele Hasdeu... Când la 1877 B.P. Hasdeu a fost ales membru al Academiei Române, la Chișinău Primăria deschidea Biblioteca orășenească, viitoarea Bibliotecă Municipală „B.P. Hasdeu". La Chișinău a revenit în perioada interbelică doar prin puținele cărți editate de Liviu Marian. La 111 ani de la deschiderea Bibliotecii Municipale și la 150 de ani de la naștere, în 1988, a ajuns din nou la Chișinău, de data aceasta pe frontispiciul Bibliotecii Municipale. Sesizăm o deosebită semnificație în faptul că dintre toate bibliotecile Republicii Moldova tocmai Biblioteca Municipală a fost binecuvântată să poarte numele ilustrului Hasdeu și cred că acolo în împărăția cerului nu-i este rușine.

Hasdeu ne-a apropiat de o mulțime de cercetători care fundamental sau parțial au contribuit la editarea operelor, au inițiat cercetări, au scris și publicat articole despre B.P. Hasdeu. S-a format un grup de urmăritori, în limbajul Facebook, care participa activ la evenimentele științifice consacrate lui Hasdeu. Ne-am făcut prieteni buni... erau mai mereu la Biblioteca Municipală... Uneori îmi părea că noi conducem această „masonerie" *hasdeiană* care s-a conturat odată cu deschiderea Centrului Național de Hasdeulogie.

Biblioteca Municipală, demnă de numele său, a învățat repede și s-a inclus deopotrivă cu ei în cercetare. Ne-am implicat în mai multe proiecte de cercetare, dar mă opresc doar la câteva exemple: ***Moștenirea literar-spirituală a dinastiei de cărturari Hâjdău-Hasdeu în bibliotecile chișinăuiene***.

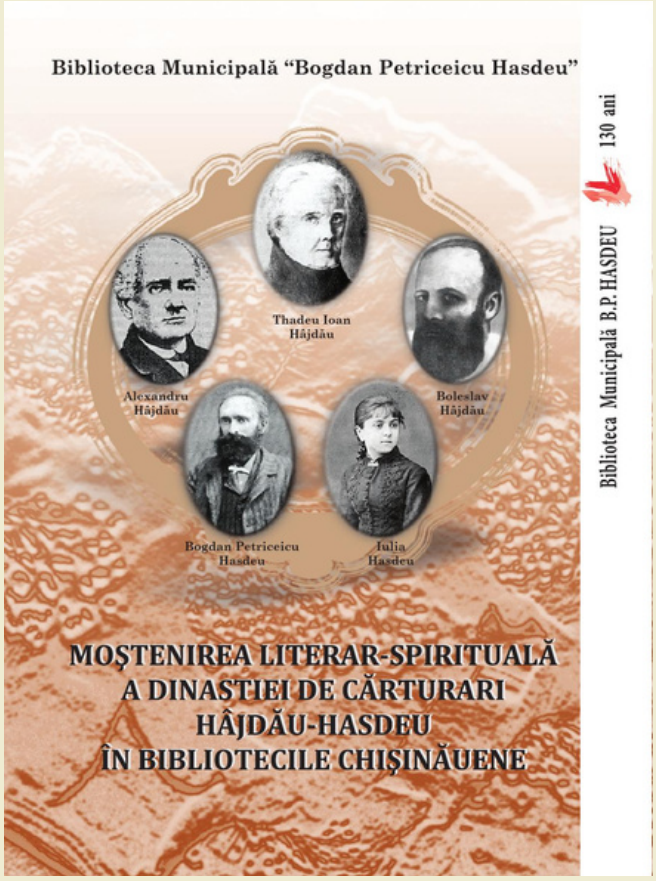

Ideea a venit din dorința de a aduna tot ce are Biblioteca Municipală și filialele acesteia într-un instrument intern de lucru care să răspundă prompt la orice cerere ce ține de Hasdeu. Apoi am lărgit conceptul și am inclus și bibliotecile mari ca Biblioteca Națională a Republicii Moldova, Biblioteca Științifică Centrală „Andrei Lupan" a Academiei de Științe a Moldovei, Biblioteca Universității de Stat, ca să știm ce dețin bibliotecile, unde găsim din Hasdeu. A fost o radiografiere a patrimoniului editorial al lui Hasdeu în Republica Moldova, dar și o identificare a deținătorilor de cărți din timpul vieții lui Bogdan Petriceicu Hasdeu.

Infometric vorbind, lucrarea contabilizează 752 de surse ale și despre membrii familiei Hasdeu, editate între 1917-1940, 1944 – prezent.

Dezlegare la editarea operelor lui B.P. Hasdeu a fost anul 1956. ***Opere aparte, 27 titluri***, care au apărut în cronologia următoare: 1956, 1957, 1959, 1967, 1974, 1984, 1993, 1991, 1997, 1998 (ARC), 2003.

Urmează, la fel în 1956, ***Opere alese***, **1 volum** – antologatori Vera Panfil și Nicolae Romanenco. Peste 17 ani, Nicolae Romanenco editează ***Opere alese* în două volume**, în grafica lui Ilie Bogdesco. Iar peste 21 de ani, Nicolae Romanenco și Lazăr Ciobanu publică un volum de ***Scrieri alese*** – grafica aparținând lui Isai Cârmu (1988). Anul 1993 este marcat de o apariție editorială de excepție a Editurii „Știința", la care Biblioteca Municipală a colaborat – primul volum din ***Scrieri* în 16 volume**. Al doilea a apărut tocmai peste 10 ani. Era penurie financiară. Și aici s-a implicat Biblioteca Municipală, începând cu volumul al 3-lea a contribuit financiar la toate celelalte volume. Cum spune Gheorghe Prini, directorul Editurii „Știința", „*fără Biblioteca Municipală nu s-ar fi finalizat acest impunător și vast proiect*".

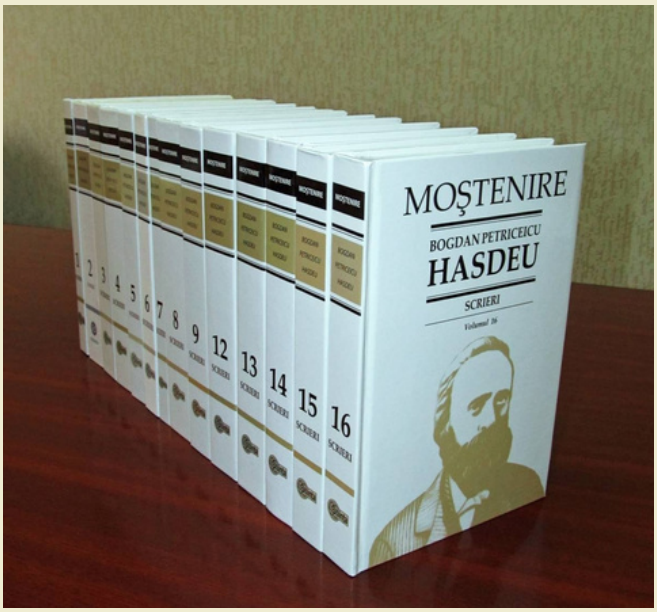

La fel e situația și cu apariția lui **Hasdeu în culegeri**. Articole, poezii, apar cam în aceleași perioade ca și opera – în 1957, 1965, 1982, 1983, 1985, 1989, 1999, 2000.

Opera publicată în periodice aproape e similară cu cea din culegeri ca perioade de apariție – 40 titluri de poezie, proză, articole (puțin!).

Ce s-a scris despre Hasdeu?

Liviu Marian, Alexandru David, Pan Halippa au elaborat lucrări mici ca volum, de până la 30 de pagini, în perioada interbelică – total 5 lucrări. Peste 18 ani, după volumul lui Pan Halippa, apare monografia ***Bogdan Petriceicu Hasdeu. Viața și opera***, de Nicolae Romanenco, 195 pagini, în anul 1959.

În 1966 apare o **lucrare monografică** semnată de Gheorghe Bogaci și Haralambie Corbu, 135 pagini. Peste 26 de ani de la volumul lui Romanenco, la Editura „Știința" apare **studiul monografic**, semnat de Pavel Zavulan, anul 1983. Peste 19 ani de la monografia lui Zavulan, apare volumul ***Pro Fide et Patria: Contribuții la studierea vieții și activității membrilor familiei Hasdeu***, 256 pagini, editată de Biblioteca Municipală la Editura „Epigraf", în 2002. Inițiativa, selecția textelor și prefața aparțin lui Pavel Balmuș, șeful Centrului Național de Hasdeulogie din cadrul Bibliotecii Municipale.

Aniversarea a 15 ani de la inaugurarea Centrului Național de Hasdeulogie

B.P. Hasdeu și mai puțin s-a aflat și în atenția bibliografilor. În 1968, cercetătorul Vlad Chiriac elaborează o primă bibliografie *B.P. Hasdeu* de 20 pagini. În 1972 – conferențiarul universitar Ion Madan, elaborează un indice bibliografic *Literatura Moldovenească* care include și surse de și despre Hasdeu (foarte puține). În 1989, alt indice bibliografic, de 21 de pagini, semnat de Ludmila Pânzaru, apare sub auspiciile Bibliotecii Municipale, în anul revenirii la alfabetul latin, firesc, al limbii române.

Indicii bibliografici arată că nu s-a prea forțat scrisul despre B.P. Hasdeu și nici nu s-a prea editat – o primă contribuție a Bibliotecii Municipale a fost de bun augur. Per total, avem deci, trei monografii, o culegere de studii și materiale dedicate dinastiei, două disertații, trei indici bibliografici. Nicolae Romanenco, bun prieten al Bibliotecii Municipale, scria încă prin anii 70 ai secolului trecut: „*Am explicat celor de la Academie, că ne trebuie, în primul rând, o lucrare bibliografică (de tipul celei despre Xenopol)...*".

Așa cum scrie Hasdeu în citatul din capul volumului 7: „*Până acum, și cine știe până când de acum înainte, o istorie română (adevărată) rămâne una din pia desideria (dorință evlavioasă) ale științei și națiunii*". *Pia desideria* rămâne angajamentul nostru, al celor de astăzi, să facem o lucrare bibliografică ce ar intimida toate cercetările bibliografice de până acum. Prin urmare, afirmația lui Nicolae Romanenco despre necesitatea elaborării unei ***lucrări bibliografice complexe*** a fost un ideal, pe care prin cuvintele lui Hasdeu îl dezlegăm: „*un ideal, precum tot idealul, numai în parte se realizează*".

Bibliografia-catalog Dinastia Hasdeu a fost un început și totodată un gest care echivalează cu datoria ce o are Biblioteca Municipală față de gloriosul nume pe care-l poartă cu mândrie.

Dr., conf. univ. Lidia KULIKOVSKI

26 februarie 2023
ora 12.00

A luminat în multe domenii și adevărata-i mărime,
ca și a munților, e greu de apreciat și intimidează...

CONFERINȚĂ IGNITE

Bogdan Petriceicu Hasdeu în receptarea scriitorilor și bibliotecarilor la 185 de ani de la naștere

Participă:

Crudu Dumitru
Cosovan Veronica
Smirnov Natalia
Pilchin Maria
drd. Dicusar Cristina

Vakulovski Alexandru
dr. hab. Prus Elena
Stănilă Moni
Juc Liliana
Șendrea Elena

Malanețchi Vasile
dr. Ivanov Nadejda
dr. Postu Marin
dr. Harjevshi Mariana
Grosu Lidia

Pilchin Ivan
dr. Kulikovski Lidia
dr. Fonari Victoria
Moraru Alexandru
Taragan Elena

Saxofon
SERGIU DRUGUȘ

Biblioteca Municipală
B.P. Hasdeu
str. Ștefan cel Mare 148
Sala cu coloane

Dr. Mariana Harjevschi

Dr. Lidia Kulikovski

Dumitru Crudu

Veronica Cosovan

Natalia Smirnov

Maria Pilchin

Drd. Cristina Dicusar

Alexandru Vakulovski

Dr. hab. Elena Prus

Moni Stănilă

Liliana Juc

Elena Șendrea

Vasile Malanețchi

Dr. Nadejda Ivanov

Ivan Pilchin

Victoria Fonari

БОГДАН ПЕТРИЧЕЙКУ ХАШДЕУ И БИБЛИОТЕЧНОЕ ДЕЛО

Доктор Мариана Харжевски, генеральный директор Муниципальной библиотеки «Б.П. Хашдеу», муниципий Кишинэу

Обладающий большой интеллектуальной эрудицией и наделенный особым складом ума, Богдан Петричейку Хашдеу получил известность благодаря своему творческому призванию во многих областях. Не осталось в стороне и библиотечное дело.

Б.П. Хашдеу приехал в Яссы в возрасте 19 лет. В атмосфере, предшествовавшей Объединению княжеств, он попал в ту атмосферу, которая идеально соответствовала его воспитанию и темпераменту: стремление создавать в новом государстве новые институты сочеталось в нем с поисками новаторских решений.

Департамент культуры и народного просвещения решил утвердить во главе ясской библиотеки просвещенного руководителя, который коренным образом реорганизовал бы ее. Б.П. Хашдеу полностью соответствовал предъявляемым требованиям: эрудированный, полиглот, предприимчивый, знающий и страстный исследователь документов и рукописей – эти качества привлекали всеобщее внимание.

Дата назначения точно не известна. По всей вероятности, назначение состоялось первого октября 1859 г., а одиннадцатого октября того же года начинается процесс приема-передачи между бывшим библиотекарем Д. Ботезом и Б.П. Хашдеу.

Для Б.П. Хашдеу было привычно находить необходимые ему научные труды в родительской библиотеке или в библиотеке Харьковского университета. Отсутствие в Яссах научной библиотеки ощущалось в полной мере. И он принимает решение пополнить ее: он предоставил в распоряжение библиотеки почти 4000 томов, включая рукописи, за что Министерство культуры и народного просвещения выразило ему благодарность:

«Относительно Вашего заявления,

что вы передаете в дар Школьной библиотеке специальные печатные издания и рукописи, рекомендованные к пользованию из-за их значимости для национальной истории, Министерство, оценив все заслуги сделанного Вами пожертвования и вдохновляющих Вас чувств, настоящим спешит выразить свою благодарность за такой патриотическое воодушевление, благодаря которому Вы будете вписаны в число ее дарителей».

Б.П. Хашдеу, благодаря своему пожертвованию, в которое входили издания, относящиеся к политической истории,, древней истории и истории вплоть до современной эпохи, а также множество грамматик османского, классических и славянских, французского, немецкого, английского и шведского языков, словари и лексиконы, занял ведущее место, которое до того занимал поэт В. Александри в списке щедрых пожертвователей библиотеки Ясс.

Б.П. Хашдеу составил отчет, который включал множество новаторских идей для развития библиотеки, подчеркивая:

«Имею честь представить разработанный проект организации и комплектования библиотеки таким образом, чтобы она могла с достоинством носить звание Национальной библиотеки. Я считаю, что для выполнения этой задачи свобода идей должна быть моим первым долгом».

Выступая за библиотеку европейского уровня, которая стала бы в высшей степени энциклопедической, он разработал обширные и задокументированные рекомендации относительно конкретного способа активизации библиотечной деятельности, предоставив настоящую диссертацию «Об организации и комплектовании Национальной библиотеки» со следующими предложениями:

Редких книг и рукописей должно быть как можно больше.

Иерархизация благотворителей предоставит самым значительным из них «максимально высокую общественную оценку».

Особо ценный вклад вносит Хашдеу в области библиографии. Сам термин был внедрен им в журнале ***Din Moldova*** *(Из Молдовы).*

Он горячо рекомендует каталогизацию и библиографию библиотечных книг.

Систематический каталог, названный Хашдеу «Каталог», должен сопровождаться каталогом лингвистическим и еще одним – «алфавитным».

Мебель рекомендуется изготавливать из твердой древесины дуба по специальному образцу.

Основное назначение здания публичной библиотеки – хранение: «защита от огня, воды, отдаление от соседства с садами или, другими словами, от опасности заражения насекомыми, защита от шума театров, фабрик, постоялых дворов и т.д. – таковы столичные правила».

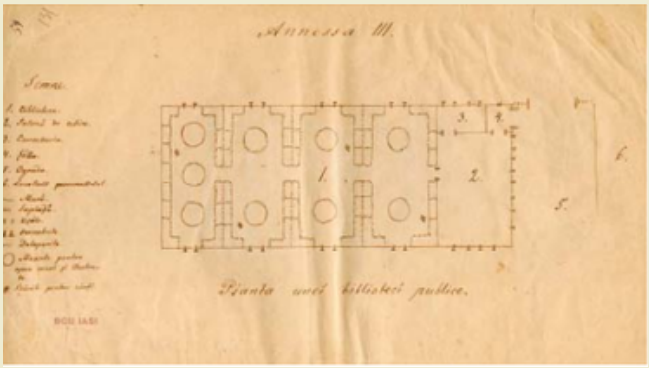

Приложение к проекту *Об организации и комплектации Национальной библиотеки*

Однако более ценным является указание по разделению помещений на «библиотечный корпус» (депозитарий), «читальню», канцелярию и гардеробную.

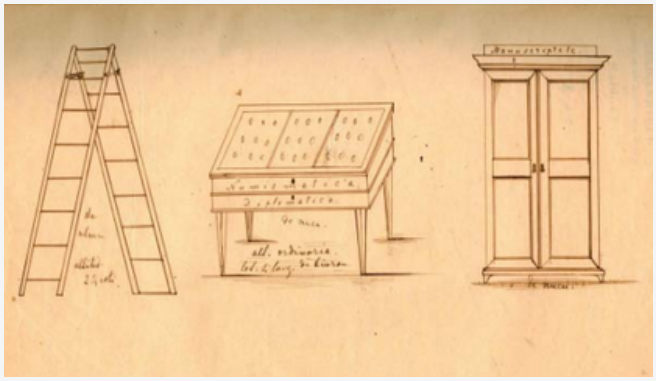

Эскиз для мебели, предложенный министерству в обращении от 14 января 1861 г.

Практическая библиотечная деятельность Б.П. Хашдеу несет на себе яркий отпечаток его энергичной личности. Нонконформист, пренебрегающий устоявшимися клише и всем, что могло помешать его свободе действий, требовательный и нетерпеливый, он, необычный библиотекарь, был особенно неудобным для властей человеком.

После преобразования библиотеки в национальную библиотеку, основной целью которой было обслуживание университета, Б.П. Хашдеу запрашивает у учителей списки книг, необходимых для учебного процесса. Он получает от министерства согласие на подписку на все румынские газеты.

В связи со своей позитивной деятельностью руководителя публичной библиотеки Б.П. Хашдеу, представлял ее в миссии в Польше, а в июне 1861 года он был направлен туда правительством для копирования или приобретения исторических документов, касающихся истории Румынии. Его огромная эрудиция поражала польских библиотекарей, историков и архивистов; польская пресса лестно отозвалась об этом визите Б.П. Хашдеу.

Библиотечная карьера Б.П. Хашдеу закончился увольнением с должности в мае 1863 года.

Для нас, современников, его всестороннее энциклопедическое мышление проявляется в палитре его огромной интеллектуальной деятельности, мало отмеченной теми, кто аналитически и критически исследовал проявления его многосторонней личности на протяжении жизни. В специальной литературе упоминается проект, составленный Б.П. Хашдеу как первая оригинальная попытка библиотечного дела. Любопытная деталь присутствует в истории Муниципальной библиотеки «Б.П. Хашдеу»: в период с сентября 1852 г. по декабрь 1853 г. четырнадцати-пятнадцатилетим подростком он учился в 4-5 классе кишиневской Мужской гимназии, где ныне располагается библиотека, носящая его имя.

Гостиница «Suisse» в Кишиневе, расположенная в одном здании с Муниципальной библиотекой «Б.П. Хашдеу"

Использованная литература:

1. SANDU, Vasile. *Viața lui B.P. Hasdeu*. Editura Minerva, Colecția Universitas: 1989. 293 p. (pp. 76-78).

2. ȚICLETE, Gheorghe P. *B.P. Hasdeu. Un geniu original în cultura românească.* Editura: Fast Editing, 2020. 304 p. (pp. 90-91).

3. BOTEZ, Viorica; BOTEZ, Grigore. *B.P. Hasdeu – bibliotecar la Iași (1859-1863).* În: *BiblioPolis*. 2007, nr. 3, pp. 45-55.

Др. Мариана ХАРЖЕВСКИ,
генеральный директор МБ «Б.П. Хашдеу»

Б.П. ХАШДЕУ В БИБЛИОГРАФИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЯХ

Доктор Лидия Куликовски, почетный директор Муниципальной библиотеки «Б.П. Хашдеу», директор департамента «Изучения и исследования»

В биобиблиографических работах и исследованиях, посвященных династии Хашдеу, особое место принадлежит Кишиневу. Родственники семьи Юлии Хашдеу – Александру, Болеслав, Тадеу, Иоанн Хыждеу учились в Кишиневе в пансионе для детей дворян в 1822, 1827, 1828 годах. Как писал исследователь наследия этой семьи Василий Маланецкий, Богдан Петричейку Хашдеу обучался в кишиневской мужской гимназии, которая размещалась в здании, где сейчас находится Муниципальная библиотека «Б.П. Хашдеу». Провидение связывало судьбы семьи Хашдеу с Муниципальной библиотекой задолго до того, как ей было суждено носить это имя... Когда в 1877 году Б.П. Хащдеу был избран членом Румынской академии, при Кишиневской примэрии открылась городская библиотека, нынешняя Муниципальная библиотека «Б.П. Хашдеу».

Муниципальная библиотека «Б.П. Хашдеу»

В Кишиневе о нем вновь заговорили в межвоенный период благодаря нескольким книгам, изданным под редакцией Ливиу Мариана.

К 111-летию со дня открытия городской библиотеки и к 150-летию со дня рождения Богдана Петричейку Хашдеу – этой знаковой личности в истории румынской литературы, имя его появилось в 1988 году на

фронтисписе библиотеки, известной в стране и за ее пределами учреждения культуры. Особое значение мы придаем тому, что из всех библиотек Республики Молдова только Муниципальной библиотеке (МБ) посчастливилось носить имя прославленного Богдана Петричейку Хашдеу, и я верю, что там, в царстве вечности ему за нас не стыдно.

Б.П. Хашдеу сблизил нас со многими учеными, которые в той или иной степени способствовали изданию его произведений, проведению исследований его творчества, писали и публиковали статьи о нем. Образовалась группа его почитателей, говоря языком Facebook, подписчиков, которые активно участвовали в научных мероприятиях, посвященных Хашдеу. Мы стали настоящими друзьями... они все чаще собирались в Муниципальной библиотеке... Иногда мне казалось, что мы стоим во главе этого своеобразного «масонского» объединения под именем Хашдеу, которое обрело свои контуры с открытием Национального Центра Хашдеологии.

МБ, с достоинством неся свое имя, оперативно включилась в исследовательскую работу, присоединившись к деятельности Центра. Мы участвовали в нескольких научных проектах, но я остановлюсь лишь на некоторых из них. Идея проекта «Литературно-духовное наследие династии ученых Хыждеу-Хашдеу в кишиневских библиотеках» возникла из желания учесть все, что есть в МБ и ее филиалах в единый внутренний рабочий инструмент, который будет оперативно реагировать на любой запрос по заявленной теме. Затем мы расширили концепцию и включили большие библиотеки, такие как Национальная библиотека Республики Молдова, Центральная научная библиотека им. Андрея Лупана Академии наук Молдовы, Библиотека Государственного Университета Молдовы, чтобы определить, что имеется в их хранилищах библиотеках, касающееся семейства Хашдеу. Это был рентгеновский снимок его литературного наследия в Республике Молдова, а также идентификация владельцев-хранителей книг во времена Хашдеу.

С точки зрения инфометрии, работа насчитывает 752 источника членов и о членах семьи Хашдеу, изданных в 1917-1940 гг., 1944 г. и по настоящее время.

Полная возможность издания произведений Б.П. Хашдеу знаменуется 1956 годом. Отдельные произведения - 27 названий, появились в следующей хронологии: 1956, 1957, 1959, 1967, 1974, 1984, 1993, 1991, 1997, 1998 (ARC), 2003.

Также в 1956 году вышел однотомник «Opere alese» (Избранные произведения), составителями которого были Вера Панфил и Николае Романенко. Спустя 17 лет Николае Романенко издает «Opere alese» в двух томах в графике Ильи Богдеско. Через 21 год Николае Романенко и Лазэр Чобану издают том «Scrieri alese» (Избранные сочинения) с графикой Исая Кырму (1988). 1993 год отмечен исключительным выпуском издательства «Ştiinţa» в сотрудничестве с МБ первого тома Сочинений в 16 томах. Второй появился только спустя 10 лет из-за отсутствия финансирования. И именно тогда, начиная с третьего тома, включилась МБ, финансово поддержав издание всех остальных томов. Как говорит Георге Прини, директор издательства «Ştiinţa», без нее этот грандиозный и масштабный проект не был бы осуществлен.

Такая же ситуация сложилась и с выпуском **«Hasdeu în culegeri» (Хашдеу в сборниках)**. Статьи, стихи появляются при-

мерно в те же периоды, что и Собрания сочинений – в 1957, 1965, 1982, 1983, 1985, 1989, 1999, 2000 годах.

Коллекция „Moștenire”: Богдан Петричейку Хашдеу. *Сочинения* в 16 томах

Произведения, опубликованные в периодических изданиях, почти аналогичны сборникам по срокам публикации – 40 наименований стихов, прозы, статей (малое количество!)

Что написано о Хашдеу?

– Ливиу Мариан, Александру Давид, Пан Халиппа в межвоенный период пишут небольшие работы до 30 страниц – всего 5 работ.

– Спустя 18 лет после тома Пан Халиппы появляется монография **Bogdan Petriceicu Hasdeu**. ***Viața și opera*** (Богдан Петричейку Хашдеу. *Жизнь и творчество*) Николае Романенко, 195 страниц, 1959 г.

– В 1966 г. появилась монография Георге Богача и Хараламбие Корбу, 135 страниц.

– 1983 г., через 26 лет после тома Романенко издательством «Штиинца» было выпущено монографическое исследование Павла Завулана.

– В 2002 г., спустя 19 лет после монографии Завулана по инициативе Павла Балмуша, главы Национального центра Хаждеологии при МБ появился том ***«Pro Fide et Patria: Contribuții la studierea vieții și activității membrilor familiei Hasdeu»*** о жизни и деятельности членов семьи Хашдеу (составитель и автор предисловия Павел Балмуш, под редакцией МБ, издательство «Эпиграф», 256 страниц).

Библиографами было уделено недостаточно внимания личности Б. П. Хашдеу. В 1968 году исследователь Влад Кириак разрабатывает первую библиографию Б.П. Хашдеу в 20 страницах. В 1972 г. преподаватель университета Ион Мадан разрабатывает библиографический указатель «Молдавская литература», в который также включено небольшое количество источников о Хашдеу. В 1989 г. появился библиографический указатель объемом в 21 страницу Людмилы Пынзару под эгидой в латинской графике, то есть на румынском языке.

Библиографические указатели демонстрируют, что о Б.П. Хашдеу написано и издано не слишком много. Первый вклад МБ был весьма ко времени. Всего за нами числится три монографии, сборник исследований и материалов, посвященных семейной династии Хашдеу, две диссертации, три библиографических указателя.

Как пишет Хашдеу в цитате из главы 7 тома: «*До настоящего времени, и кто знает, до каких пор, румынская история (истинная) остается одним из pia desideria (благих намерений) науки и нации*». *Pia desideria* остается обязательством для нас, нынешних, сделать такую библиографическую работу, которая отодвинула бы в сторону все прежние библиографические исследования.

Николае Романенко, верный друг МБ, еще в 70-х писал... «*Я объяснил членам Академии, что нам, прежде всего, нужна библиографическая работа (вроде той, что о Ксенополе)*».

Это идеал, к которому, следуя словам

Хашдеу, мы стремимся: идеал, который, как и все идеалы, реализуется лишь частично.

Библиография-каталог «Династия Хашдеу» была началом и в то же время жестом, приравниваемым к долгу ВМ перед славным именем, которое она с гордостью носит.

Доктор Лидия КУЛИКОВСКИ, доцент

DINASTIA HÂJDĂU - HASDEU

Tadeu Ioan Hâjdău (1769-1835)

Iulia Hasdeu (1869-1888)

Boleslav Hâjdău (1812-1886)

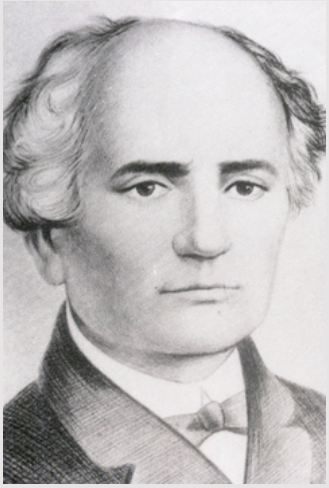

Alexandru Hâjdău (1811-1872)

Bogdan P. Hasdeu (1838-1907)

CONTRIBUȚIA DINASTIEI HÂJDĂU-HASDEU LA APARIȚIA ȘI DEZVOLTAREA FOLCLORISTICII ROMÂNEȘTI DIN BASARABIA

Stema familiei Hasdeu, varianta publicată de Emanuel Hagi-Mosco în „Steme boiereşti din România", Bucureşti, 1918, p. 5, pl. VI, fig. 1.

Punctul de plecare al folcloristicii românești din Basarabia este plasat convențional în anii 30 ai secolului al XIX-lea, odată cu apariția unor lucrări ale lui Alexandru și Boleslav Hâjdău, Mihail Kogălniceanu și Constantin Negruzzi. Potrivit constatărilor istoricilor folcloriști, lucrările acestora încheie perioada prefolcloristicii și pun bazele „încă firave ale folcloristicii ca știință" [1, p. 31]; iar prin contribuțiile ulterioare ale lui Vasile Alecsandri, Alecu Russo, Nicolae Bălcescu, Teodor Stamati etc., care apreciau folclorul ca pe „o sursă de revigorare și de solidarizare a ființei naționale românești" [2, p. 85] – se constituie „începuturile așa-numitei «școli romantice» sau ale «școlii lui Alecsandri»" ca o etapă importantă în folcloristică" [1, p. 32-33]. Cea de-a doua etapă a demarat prin colectarea masivă a faptelor de folclor și cu „școala științifică a lui Hasdeu", perioadă în care s-au afirmat, nu doar Bogdan Petriceicu-Hasdeu, ci și etnografii Simion Florea Marian, Elena Sevastos, Teodor Burada, Tudor Pamfile și mulți alții, care au adunat un număr impunător de creații folclorice. În concluzie, revenind la Alexandru și Boleslav Hâjdău, vom menționa că activitatea acestora a reprezentat „aspectul basarabean al etapei incipiente a folcloristicii" românești [1, p. 33].

Predilecția pentru creația populară orală a lui Alexandru și Boleslav Hâjdău a fost moștenită genetic de la tatăl lor **Tadeu Ioan Hâjdău** (1769-1835), care cunoștea mai multe limbi, de la care a pornit neamul de cărturari erudiți Hâjdău-Hasdeu. După ce s-a mutat cu traiul în Basarabia, Tadeu Hâjdău, a profitat din plin de posibilitatea de a fi mai aproape de cultura tradițională a populației băștinașe. Crescut și educat în Polonia, a cules legende populare, pe care apoi le-a tradus și le-a redactat în limba polonă. Printre legendele înregistrate de Tadeu Hâjdău menționăm: *Ama-*

*zoane, Dragomir, Dragoș-Vodă, Traian și Dochia, Cheile Bâcului, Papură-Vodă cel mâncat de șoarec*i etc. [3, p. 161].

Fiul său din a doua căsătorie, **Alexandru Hâjdău** (n. 30 noiembrie 1811, Miziurânți, raionul Șumsk, regiunea Ternopil – m. 9 noiembrie 1872, Cristinești (azi Kerstenți), raionul Hotin, regiunea Cernăuți, Ucraina), apreciat de istoricii literari drept „începătorul folclorului românesc" [4, p. 23. A se vedea: 5, p. 41], este, de asemenea, pasionat de culegerea și valorificarea moștenirii tradiționale, de dezvăluirea trecutului istoric, de consemnarea cadrului etnografic. Cercetătorii manuscriselor lui Alexandru Hâjdău, menționează un interes mai pronunțat pentru mituri, legende, obiceiuri și credințe [6, p. 190]. Prin urmare, câteva texte culese, prelucrate și traduse în limba rusă, au fost publicate în revistele rusești *Вѣстникъ Европы, Телескопъ* și *Молва*, pe care le-a însoțit cu suficiente explicații de ordin lexicografic, etimologic sau tradițional-istoric și etnografic. Potrivit mențiunilor lui A. Hâjdău, textele originale înregistrate au o circulație destul de largă în Banatul Craiovei (Oltenia), Transilvania, Muntenia, Moldova și Bucovina. În nr. 23-24 ale revistei *Вѣстникъ Европы* din 1830 a publicat două cântece de nuntă [7], unul din repertoriul prenupțial, iar al doilea – postnupțial. În nr. 5-8 al publicației *Телескопъ. Журналъ современнаго просвѣщенія* din 1833 a editat în traducere rusă șase cântece lirice românești, „istorice, haiducești (o doină) și de factură diferită (mai mult cărturărești)" [1, p. 34], însoțindu-le cu comentarii ample despre circulația acestor creații, cu referințe la: tradiții și obiceiuri de sărbătoarea cucului; Arminden (celebrată la 1 mai, în cinstea stelei ocrotitoare de la nașterea fiecărui om/ steaua ursitoare/a sorții umane, numită și steaua „de Mai" și a sărbătorii precreștine a vegetației Florei, o reminiscență a sărbătorii latinilor *Calendele Florale* etc.); credințe și superstiții; vrăji; etnobotanică; personaje mitologice dacice (Leli/Lelea și Badea – ocrotitoare ale dragostei inocente/ platonice/neprihănite, celebrate în iunie, când e lună nouă); informații istorice și toponimice despre haiduci (Codreanu, Bujor, Chigheci/ Tigheci etc.); proverbe; tradiții de Rusalii; date istorice despre Cetatea Sorocii; legenda icoanei „făcătoare de minuni" a Maicii Domnului etc. [8]. În nr. 35 al revistei *Молва* din 1835 a publicat articolul despre doina populară, comparând-o cu unele creații ale huțanilor [9. Pentru mai multe detalii a se vedea: 10] și un cântec popular din Valahia [11]. Analizând aceste materiale, exegeta Gabriela Drăgoi este de părerea că textele publicate (cântece de nuntă, legende și balade, o doină, cântece de dragoste) sunt mai degrabă „o încercare de improvizare a unor texte în manieră populară [1], ba chiar uneori o evidentă fantezie mistificatoare, mai accentuată în notele filologice și istorice, foarte întinse ce însoțesc poeziile" [12, p. 191]. Observațiile cercetătoarei au fost remarcate ceva mai devreme și de Eufrosina Dvoicenko: „Faptul că A. Hasdeu inventează pasagii întregi din cronice uneori neexistente mă face să presupun că și textul unora din cântece le-a compus singur. E prea evidentă și artificialitatea formei și fondul puțin românesc ale unora din ele" [13, p. 35]. Aceste conchideri, menționează etnologul Victor Gațac, nu dau nici un temei totuși „pentru o atitudine negativă față de întreaga activitate folcloristică a scriitorului, tendință care se manifestă în istoriografia literară" [14, p. 106], de aceea, în istoria folcloristicii contribuția lui Alexandru Hâjdeu este apreciată ca fiind una importantă pentru popularizarea creației folclorice [1, p. 35], considerată de către Nicolae Iorga drept „*un început de folcloristică <...> care se face de un Român rusificat într-o mare foaie din Rusia*" [5, p. 41]. În aceeași ordine de idei, și exegetul etnolog Dumitru Caracostea l-a apreciat ca fiind primul folclorist basarabean [15, p.

257]. Texte culese de scriitorul Alexandru Hâjdău se află și în arhiva filologului-slavist, etnograf și paleolog Ismail I. Sreznevski de la Universitatea din Harkov, încă din perioada studenției, atunci când a făcut parte din cenaclul folcloriștilor ucraineni condus de ilustrul academician. A apelat nemijlocit la folclor și în creațiile sale lirice cu subiect istoric (poeziile *Dumbrava roșie, Ștefan cel Mare* ș.a.), dar și în nuvela istorică *Domnia Arnăutului,* unde a valorificat subiecte haiducești, la baza nuvelei fiind utilizate legendele și tradițiile istorice despre Dabija Vodă, Duca Vodă, Dafna și Petriceicu Vodă, expresii paremiologice, elemente ale mitologiei populare, epos eroic.

Analizând în ansamblu preocupările lui Alexandru Hâjdău de creația populară orală, precum și apelul conștient al scriitorului la constituentele etnofolclorice în operele sale artistice, criticul literar Vasile Ciocanu concluzionează: „Contribuția scriitorului basarabean în domeniul propagării folclorului reiese nu atât din volumul celor realizare, cât din munca sa de pionierat. A. Hâjdeu a fost unul dintre primii culegători și popularizatori ai folclorului ucrainean, iar prin eforturile depuse la propagarea cântecelor populare românești printre cititorii de limbă rusă el a anticipat, de fapt, acțiunea de colectare și de valorificare, în perioada modernă, a creației populare în principate. În felul acesta, Hâjdeu se situează pe un loc de frunte în istoria folcloristicii românești în ansamblu, deși, după cum s-a văzut, nu există certitudinea autenticității tuturor cântecelor publicate de el. Merită să fie menționate și încercările lui Hâjdeu, modeste ca orice început, de a emite păreri despre folclorul ucrainean și cel românesc privit în plan comparativ” [16, p. 95-96].

Boleslav Hâjdău (n. 20 decembrie 1812, Vjazovetz, ținutul Volyniei, astăzi regiunea Ternopol, Ucraina – m. 14 martie 1886, Hacking, Austria), urmând exemplul fratelui său, Alexandru, a fost atras și el de creația populară orală, valorificând mai multe legende și tradiții istorice, cântece epico-eroice, balade.

În două numere ale revistei *Молва* a publicat în rusește două legende etiologice, istorice: *O judecată la serdăria din Orhei* [17] și *Comoara voievodului Petriceicu* [18]. În revista rusă *Сынъ Отечества и Сьверный архивъ* a editat alte două legende istorice despre Dabija și Hâncu [19]. De asemenea, a publicat și câteva descrieri etnografice despre obiceiurile, credințele și superstițiile poporului român, legende și basme: *Trei legende moldovenești: I. Movila. O legendă din letopisețul moldovenesc al logofătului Romșa* [20]; *II. Hatmanul Kunițkii. Legendă moldovenească din letopisețul lui Vasile Bainscki* [21], *III. Bujor* [22]; *Nunțile la țăranii basarabeni (ritualuri nupțiale din părțile Hotinului)* [23]; *Prejudecățile și vrăjitoriile moldovenilor* [24]; *Note de călătorie despre Bucovina* [25]; *Superstițiile poporului moldovenesc* [26]; *Câteva povești și legende populare moldovenești* (legendele: *Calea laptelui, Rândunica, Albina, Retezatul, Almaș (Baba Dochia), Babacâi, Stânca fetei de lângă Lipcani* etc; basmele *Trimisul Cerului, Soarele, luna și vântul* ș. a.) [27].

Mai detaliat despre aceste contribuții folcloristice aflăm din culegerea *Studii și materiale despre Alexandru și Boleslav Hâjdău* (alcătuită de Pavel Balmuș și Vasile Ciocanu, 1984), mai exact, în articolul *Boleslav Hâjdău și folclorul*, semnat de Vasile Ciocanu. Criticul întreprinde o analiză extinsă a publicațiilor scriitorului, relevând în măsura posibilităților și valoarea lor folcloristică. În consecință, câ-

teva legende publicate de Boleslav Hâjdău au fost reluate în traducere română în studiile, monografiile și culegerile de folclor editate în a doua jumătate a secolului al XX-lea: *Folclorul haiducesc în Moldova* [28]; *Legende istorice moldovenești* [29, p. 43]; *Legende, tradiții și povestiri orale moldovenești* [30, p. 223-224]. Asemeni scrierilor fratelui său Alexandru, și cele ale lui Boleslav Hâjdău au marcat începuturile folcloristicii ca știință.

Bogdan P. Hasdeu, foto de Ioan Spirescu, carte postală, Edit. Papet. la Principele Nicolae. Sursa: Biblioteca Naţională a României, Foto 120401

Cercetătorii creației literare și științifice a lui **Bogdan Petriceicu-Hasdeu** (nume la naștere Tadeu Hâjdău; n. 26 februarie 1838, Cristinești, Hotin, Imperiul Rus, astăzi Ucraina – m. 25 august 1907, Câmpina, România) au remarcat constant spiritul erudit al savantului pentru cercetarea folclorului, precum și pentru valorificarea constituentelor etnofolclorice în operele sale literare. Căutând rădăcinile pasiunii pentru cultura tradițională a renumitului academician al Academiei Române și membru al multor academii străine, vom vedea că B. P.-Hasdeu a pornit din mediul folcloric de la Cristinești, unde s-a aflat mereu în preajma bunicii sale, Valeria Hâjdău „pe care o admira așa de mult, și unde folclorul românesc pulsa în toată splendoarea sa” [31, p. 5]. De asemenea, după cum subliniază istoricii vieții și activității cărturarului, a copilărit și la Zamcioji, la curtea prietenului tatălui său Alexandru, boierul Vasile Cristea, de la care a cules, probabil, mai multe creații folclorice, dovadă servind o orație pe care a valorificat-o în drama istorică *Răzvan și Vidra*.

Pe parcursul anului școlar 1951-1852, adolescentul Hasdeu, s-a aflat în „atmosfera satului arhaic românesc” Cristinești, perioadă în care a început să-și noteze primele sale texte folclorice. Relativ puținele texte descoperite până astăzi, culese de savant încă din tinerețe (majoritatea textelor au notați anii 1951, 1952) [Pentru alte precizări în acest sens a se consulta: 32], care au fost identificate în Arhiva „B. P. Hasdeu” de la Biblioteca Academiei Române (mapa I, ms. 21), în revistele la care a colaborat B. P.-Hasdeu, dar și din lucrările sale artistice, au fost publicate în volumele 18 și 19 ale Colecției „Moștenire”, seria „Bogdan Petriceicu Hasdeu. *Scrieri*”, editura „Știința”, anul 2020, îngrijită de Stancu Ilin și Ionel Oprișan, responsabil de ediție Mihai Papuc. Tot aici au intrat și textele folclorice obținute prin intermediari, drept răspunsuri la chestionarele lui B. P.-Hasdeu, expediate de ilustrul savant în toate localitățile arealului românesc.

Ulterior, fiind iuncher în regimentul „Contele Radetzki”, unitate militară de pe lângă Odessa Nouă, pe teritoriul Ucrainei, anii 1854-1857, a consemnat mai multe materiale în limba bulgară pe care le-a tradus în rusă și romă-

nă, temei servindu-i referințele la istoria și teritoriile românești din aceste texte. Cercetătorii biografiei și operei savantului nu exclud că ar mai fi cules și în perioada aflării sale la Cahul în calitate de judecător, dar și în timpul călătoriilor sale în Basarabia de sud (Bugeac) în calitate de deputat de Bolgrad (1868–1869), dar, deocamdată, acestea rămân a fi doar presupuneri.

Toată creația literară și științifică a savantului demonstrează că B. Petriceicu-Hasdeu a con-tinuat tradițiile literare ale înaintașilor săi, preocupările acestora pentru trecutul istoric și creația populară orală, depășindu-le realizările obținute și extinzându-și interesele etnologice pentru studierea comparativă a folclorului, a mitologiei, a istoriei poporului român etc.

Contribuțiile sale esențiale privind salvgardarea specimenelor etnofolclorice țin de cerințele pe care le-a impus culegătorilor îndemnându-i să înregistreze cât mai aproape de adevăr particularitățile lingvistice (fonetice, dialectale), pledând pentru autenticitatea textologică a materialelor de teren.

Parcursul istoric al fundamentării teoretice a constituentelor etnofolclorice începe cu termenii propuși de redutabilul etnolog B. Petriceicu-Hasdeu. Inițiatorul școlii științifice folcloristice românești aplică și impune o serie de concepte specializate, precum *variantă, tip, prototip, arhetip* (și subdiviziuni ale acestora: *subtip, subvariantă, subarhetip*). Ceva mai târziu, Ovidiu Bârlea va concluziona că termenul *variantă* așa cum este tratat în studiile științifice de folclor ale lui B. P.-Hasdeu își va menține fundamentul teoretic și în folcloristica românească a secolului al XX-lea. În sistemul conceptual hasdeian, prin *varianturi* [sau *variațiuni* – A se vedea: 33, p. 243], „în literatura poporană ca și-n linguistică, se înțeleg exemplare diferite în formă, în accidente, în punturi secundare, dar identice în toate elementele fondului, iar nu numai în unele din ele” [34, p. 503]. Subvariantele reprezintă variantele cele mai apropiate între ele. Totalitatea tuturor variantelor va alcătui *tipul*. Referindu-se la *tip*, savantul îl percepea compus din motive, care fiind încărcate cu elemente secundare alcătuiesc *subtipuri* ale unui *tip* materializat în specii diferite. Pentru alte cazuri B. P.-Hasdeu menționează că suma variantelor naționale alcătuiesc *subtipul* sau *versiunea* (termen actual în folcloristica contemporană). Cât privește *arhetipul* sau *prototipul*, acesta reprezintă forma de bază, germenele originar, de la care provin *variantele remarcate în circulație*. *Prototipul*, în concepția lui Hasdeu denumește atât o formă primară raportată la patrimoniul național, cât și la cel universal (de confruntat generalizarea Școlii Finlandeze asupra arhetipului). Drept treaptă intermediară spre arhetip distinge pentru anumite creații folclorice și *subarhetipul* (*sub-archetipul*, explicat în baza baladei *Cucul și turturica*) [Ibidem, p. 559]. Pornind de la terminologia propusă de B. P.-Hasdeu, folcloriștii și etnologii vor dezvolta ulterior teoretizările asupra conceptului de *folclor* și *cultură populară*, asupra constituentelor etnofolclorice.

Așadar, în terminologia fundamentată de ilustrul savant identificăm concepte ca: *literatură poporană, creație populară, tradițiune populară istorică, etnopsihologie* („*etno-psicologie*”, termen la care renunță ulterior) sau *folclor* („*folklore*”) („credințele cele intime ale poporului, obiceiele și apucăturile sale, suspinele și bucuriele“ [35, p. XVIII], sau într-o formulare extinsă, „tóte prin câte se manifestă spiritul unuĭ popor, obiceiele lui, ideile'i despre sine'și și despre lume, literatura luĭ cea nescrisă, miĭ și miĭ de trăsure caracteristice cu rădăcinĭ în inimă și cu mugurĭ în graĭu”)

[36, p. 222] etc. Potrivit lui Hasdeu, cele două „ramure” ale „literaturei poporane” sunt „literatura poporană nescrisă” și „literatura poporană scrisă” [34, p. XIII], apreciindu-le ca fiind distincte, dar care nu se opun una alteia, ci se manifestă într-o osmoză funcțională (într-o „legătură așa dicênd indissolubilă” [Ibidem, p. 387]). În viziunea savantului, termenul „poporan” se referă la formele culturale provenite din extern și foarte răspândite, iar termenul de „popular” distinge doar formele culturale interne, apărute în mediul rural, specifice unei anume sau grup de comunități. Relația de similaritate dintre folclor și cărțile populare se realizează pe două planuri: unul al modalităților de funcționare – prin creație și transmitere a informației, și altul tematic – care vizează repertoriul de teme și motive, tipare compoziționale: formule stereotipizate, structuri narative etc.

Cunoscute mediului științific sunt și teoretizările lui Hasdeu privind trăsăturile fundamentale ale creației folclorice: „caracterul lui colectiv”, „anonim”, „variabil”, „tradițional”, trăsături pe care le atribuie și textelor literare manuscrise medievale ale cărților populare.

A publicat mai multe studii ce țin de cultura tradițională: *Literatura populară* [37], *Frunză verde* [38], *Nu e in tóte dilele Pascile. Originea creștinismului la români* [39, p. 92-96], *«Doĭna» restórnă pe Rösler* [Ibidem, p. 25-32]. În cel din urmă, a susținut ideea originii indoeuropene a termenului *doină*. Cu toate că nu auzise de zeitatea *Doina*, despre care scria principele Dimitrie Cantemir că ar fi existat în panteonul mitologic al dacilor alături de personajele *Zâna, Drăgaica, Paparuda* ș.a., B.P.-Hasdeu e de părerea că doinele au existat la daci, argumentându-și ideea în articolul *„Doĭna”. Originea poesieĭ poporane la Români* [Ibidem, p. 12-22]: „Elŭ [Cantemir] – menționează Hasdeu – <...> credea (Descript. Mold., ed. Papiŭ, p. 141), că Doĭnă se va fi chiămatŭ la Dacĭ deulŭ saŭ dîna resboiuluĭ, fiind-că cu acestŭ cuvîntŭ - dice elŭ - începe totŭ-d'a-una la Românĭ cântecele lorŭ de luptă: «praeponitur enim cunctis quae fortiter in bello referunt canticis». Opiniunea lui Cantemirŭ, orĭ-câtŭ de arbitrară, are unŭ meritŭ. Ea deștéptă o întrebare fórte seriósă: părinţiĭ noștri moștenit'au eĭ puternica lorŭ inspirațiune poetică dela Romani ori dela Daci? <...> Dacă vomŭ pune dară în cumpănă natura prozaică a Romanilorŭ cu geniulŭ poeticŭ alŭ Dacilorŭ, va fi legitimŭ a conchide că admirabilele nóstre «doĭne», negreșitŭ ca genŭ, nu ca materiă, sunt moștenite dela acești din urmă. Ast-felŭ Cantemirŭ avea dreptate de a căuta pe doĭnĕ la Daci [Ibidem, p. 15-16]. În folcloristica actuală, această părere a fost susținută și de Victor Cirimpei, etnologul fiind preocupat, preponderent de mitologia populară a românilor.

Portret-caricatură, Bogdan P.-Hasdeu, anul 1898, autor: Nicolae Petrescu-Găină. Sursa: Biblioteca Naţională a României, Foto 000065721

B.P.-Hasdeu, realizând o recenzie la culegerea de cântece istorice ucrainene, antologată de B. Antonovici și M. Dragomanov, recunoștea existența cântecului istoric ca specie, în favoarea căreia a scris mai mult argumente savantul Victor Gațac. Numeroase articole, studii folcloristice au fost inserate în lucrările *Cuvente den bătrâni* (1877-1881), dicționarul universal „folcloric" *Etymologicum Magnum Romaniae* (1886-1898). A muncit enorm la elaborarea chestionarelor sale, *juridic* [40] și *lingvistic* [41], care l-au ajutat la consemnarea unui vast material etnofolcloric, editat parțial de etnologii români Ion Mușlea și Ovidiu Bârlea [42]. Realizându-i un portret folcloristic în renumita sa lucrare *Istoria folcloristicii românești*, etnologul Ovidiu Bârlea aprecia întreaga activitate științifică a savantului, subliniindu-i meritul incontestabil la fundamentarea teoretică a folcloristicii românești: „Hasdeu aduce în folcloristică o contribuție capitală, teoretică – mai cu seamă despre metodologia cercetării – și organizatorică, el fiind promotorul celei mai întinse acțiuni de culegere și de înfățișare a întregului patrimoniu popular [43, p. 220].

Continuatori ai ideilor și metodologiei științifice folcloristice a ilustrului savant B.P.-Hasdeu au fost și etnologii Elena Sevastos, Simion Fl. Marian, Teodor T. Burada, Tudor Pamfile, Ion C. Fundescu, Petre Ispirescu, Miron Pompiliu, Gheorghe Dem. Teodorescu, Ionel-A. Candrea ș.a. – care au însușit metodologia hasdeiană de acumulare și cercetare, valorificare a materialului etnofolcloric românesc.

Fiind inauguratorul școlii științifice în folcloristică, B.P. Hasdeu, alături de Alexandru Odobescu, a întemeiat și cercetările comparative clasice. Elocvente în acest sens sunt studiile: *Povestea numerelor la Românĭ, la Slavĭ, la Francesĭ, la Evreĭ etc.* [34, p. 567-608] și *Balada „Cucul și turturica" la Românĭ, la Moravĭ, la Provențalĭ, la Reto-romanĭ, la Perșĭ, la Turcomanĭ etc.* [34, p. 501-566; 43, 44].

A fondat și condus mai multe publicații periodice: *Traian, Aghiuță, Viitorul, Analele Academiei Române, Columna lui Traian* și multe altele.

În prezentul material ne vom opri la aceste relatări despre preocupările dinastiei Hâjdău-Hasdeu pentru conservarea și promovarea elementelor de patrimoniul cultural imaterial, subliniind încă o dată rolul exhaustiv al acestei vițe de oameni cărturari pentru valorificarea moștenirii spirituale a poporului.

Referințe bibliografice:

1. *Creația populară (Curs teoretic de folclor românesc din Basarabia, Transnistria și Bucovina)*. Chișinău: Știința, 1991.
2. *Etnologie românească*. Volumul I. *Folcloristică și etnomuzicologie*. București: Editura Academiei Române, 2006.
3. Dvoicenco, Eufrosina. *Începuturile literare ale lui B. P. Hasdeu. Jurnalul intim (1825-1856) și alte opere rusești*. București: Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II", 1936.
4. Dvoicenco, Eufrosina. *Alexandru Hasdeu și literatura populară*. În: *Revista istorică*. 1936, nr. 1-3, p. 23-38.
5. Iorga, Nicolae. *Istoria literaturiĭ românești în veacul al XIX-lea – de la 1821 înnainte – în legătură cu dezvoltarea culturală a neamului*. Volumul II: *Epoca lui M. Kogălniceanu (1840-48)*. București: Minerva, Institut de Arte Grafice și Editură, 1908.
6. Drăgoi, Gabriela. *Un precursor: Alexandru Hîjdeu*. În: *Anuar de Lingvistică și Istorie Literară*. Iași: Editura Academiei, vol. XXVI, 1977-1978, p. 187-195.
7. Хиждеу, Александръ. *Двѣ Молдавскія пѣсни*. În: *Вѣстникъ Европы*. 1830, № 23-24, с. 129-131.
8. Хиждеу, Александръ де. *Румунскія Народныя Пѣсни на Русскомъ Языкѣ. Писъмо къ Издателю*. În: *Телескопъ. Журналъ современнаго просвѣщенія*. Москва: Въ Типографіи Н. Степанова, 1833, часть четырнадцатая, выпуски 5-8, с. 491-526.
9. Хиждеу, Александр. *Народная румынская думка*. În: *Молва*. 1835, № 35, с. 127.
10. Ciocanu, Vasile. *Alexandru Hâjdeu și creația populară*. În: *Literatura moldovenească și folclorul*. Chișinău: Știința, 1982, p. 111-142.
11. Хиждеу, Александр. *Простонародная волошская песня*. În: *Молва*, 1835, № 36, с. 144-147.

12. Drăgoi, Gabriela. *Un precursor: Alexandru Hîjdeu*. În: *Anuar de Lingvistică și Istorie Literară*. Iași: Editura Academiei, vol. XXVI, 1977-1978, p. 187-195.
13. Dvoicenco, Eufrosina. *Alexandru Hasdeu și literatura populară*. În: *Revista istorică*. 1936, nr. 1-3, p. 23-38.
14. Гацак, Виктор. *Фольклор и молдавско-русско-украинские исторические связи*. Москва: Наука, 1975.
15. Caracostea, Dumitru. *Poezia tradițională română: Balada poporană și doina*. Volumul II. București: Editura pentru literatură, 1969.
16. Ciocanu, Vasile. *Contribuții istorico-literare*. București: Editura Fundației Culturale Române, 2001.
17. Хиждеу, Болеслав Ф. *Судъ въ Сердарии Оргеевской: Сказка изъ Молдавской Летописи Костина*. În: *Молва*. 1835, часть X, № 9, с. 145-149.
18. Хиждеу, Болеслав Ф. *Клад Господаря Петричейки: Балада из молдавского народного предания*. În: *Молва*. 1835, часть X, № 35, с. 137-140.
19. Хиждеу, Болеслав Ф. *Молдавскія легенды: Дабижа и Гинкулъ*. În: *Сынъ Отечества и Сьверный архивъ: Журналъ словесности, исторіи и политики*. Санкт Петербургъ: Типографія Александра Смирдина, 1838, Томъ первый, часть II, p. 230-249.
20. Хиждеу, Болеслав Ф. *Три молдавские легенды. I. Могила. Предание из молдавской летописи логофета Ромши*. În: *Одесскій вѣстникъ: Journal d'Odessa*. 1844, № 31, 15 апреля.
21. Хиждеу, Болеслав Ф. *Три молдавские легенды. II. Гетман Куницкий, Молдавское предание: Из летописи Василья Баинского*. În: *Одесскій вѣстникъ: Journal d'Odessa*. 1844, № 32, 19 апреля.
22. Хиждеу, Болеслав Ф. *Три молдавские легенды. III. Бужор. În: Одесскій вѣстникъ: Journal d'Odessa*, 1844, № 33, 22 апреля.
23. Хиждеу, Болеслав. *Свадьбы у бессарабских крестьян*. În: *Одесскій вѣстникъ: Journal d'Odessa*. 1845, № 51, 27 июня, № 52, 30 июня.
24. Хиждеу, Болеслав. *Предрассудки и колдовство у молдован*. În: *Одесскій вѣстникъ: Journal d'Odessa*. 1845, № 63, 8 августа.
25. Хиждеу, Болеслав. *Путевые заметки о Буковине*. În: *Одесскій вѣстникъ: Journal d'Odessa*. 1846, № 64.
26. Хиждеу, Болеслав. *Суеверия молдавского народа*. În: *Одесскій вѣстникъ: Journal d'Odessa*. 1846, № 80.
27. Бассараб, Б. *Несколько молдавских народных сказок и преданий*. În: *Одесскій вѣстникъ: Journal d'Odessa*. 1847, № 57, 16 июля; № 58, 19 июля.
28. Botezatu, Grigore. *Folclorul haiducesc în Moldova*. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1967.
29. Botezatu, Grigore. *Legende istorice moldovenești. În: Cercetări folcloristice*. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1969, pp. 31-52.
30. *Legende, tradiții și povestiri orale moldovenești*. Alcătuirea, articolul introductiv și comentarii de Grigore Botezatu. Chișinău: Știința, 1975.
31. Hasdeu Petriceicu, Bogdan. *Scrieri*. Volumul 18. *Folclor literar* (1). *Folclor tradițional în versuri*. Ediție critică de Ionel Oprișan. Chișinău: Știința, 2020.
32. Cirimpei, Victor. *B. P. Hasdeu – culegător de creație populară moldovenească*. În: *Limba și literatura moldovenească*. 1975, anul XVIII, nr. 3, p. 34-42.
33. Petriceĭcu-Hasdeŭ, Bogdan. *Etymologicum Magnum Romaniae. Dicționarul limbei istorice și poporane a românilor lucrat după dorința și cheltuiĕla M. S. Regelui Carol I sub auspiciele Academiei Române*. Tomul 3. Bucuresci: Stabilimentul Grafic I. V. Socecŭ, 1893.
34. Petriceĭcu-Hasdeŭ, Bogdan. *Cuvente din bătrâni. Cărțile poporane ale românilor în secolul XVI. Publicațiuni istorico-filologiece. Limba română vorbită între 1550-1600*. Tomul II. Bucuresci: Noua Tipografie Națională C. N. Rădulescu, 1879.
35. Petriceĭcu-Hasdeŭ, Bogdan. *Etymologicum Magnum Romaniae. Dicționarul limbei istorice și poporane a românilor lucrat după dorința și cheltuiĕla M. S. Regelui Carol I sub auspiciele Academiei Române*. Tomul I. Bucuresci: Stabilimentul Grafic I. V. Socec & Teclu, 1887.
36. Petriceĭcu-Hasdeŭ, Bogdan. *Etymologicum Magnum Romaniae. Dicționarul limbei istorice și poporane a românilor lucrat după dorința și cheltuiĕla M. S. Regelui Carol I sub auspiciele Academiei Române*. Tomul II. Bucuresci: Stabilimentul Grafic I. V. I. V. Socecŭ, [f. a.].
37. Fundescu, Ioan C. *Literatură populară. Basme, orații, păcălituri și ghicitori*, cu o introducere despre literatura populară de D.B.P. Hasdeu. București: Tipo-Lotografia și Fonderia de litere Dor. P. Cucu, 1896.
38. Petriceĭcu-Hasdeŭ, Bogdan. *Frunză verde. O pagină despre istoria literaturii române*. În: *Columna lui Traian*. 1873, anul IV, nr. 13, p. 240-243.
39. Petriceĭcu-Hasdeŭ, B.[ogdan]. *Din Istoria Limbeĭ Române*. Bucuresci: Tipografia Academieĭ Române, 1883.
40. Petriceĭcu-Hasdeŭ, Bogdan. *Obiceiele juridice ale poporului român. Programa*. În: *Analele Societății Academice Române*. 1878, anul X, secțiunea II, p. 340-365; broșură: București: Edițiune oficială, 1878. 61 p.
41. Petriceĭcu-Hasdeŭ, Bogdan. *Programa pentru adunarea datelor privitoare la limba română*. În: *Analele Academiei Române*. Seria II, tomul VII, secțiunea I. București, 1884-1885, p. 21-34; broșură: București: Editura Academiei Române, 1884. 16 p.
42. Mușlea, Ion; Bîrlea, Ovidiu. *Tipologia folclorului din răspunsurile la chestionarele lui B. P. Hasdeu*. București: Minerva, 1970.
43. Bîrlea Ovidiu. *Istoria folcloristicii românești*. Craiova: Aius PrintEd, 2010.
44. [Petriceĭcu-]Hasdeŭ, [Bogdan]. *Balada poporană „Cucul și turturica" la România, în Persia și în Francia. Notiță*. În: *Columna lui Traian*. 1877, serie nouă, anul VIII, nr. 06, p. 301-303.

Dr. Mariana Cocieru, Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu", Biblioteca Evreiască „Iți Mangher"

Дорогие пользователи журнала „АРХИВАРИУС"!

Приглашаем вас к сотрудничеству с нами. Если у вас есть интересные архивные материалы: рукописи, фотографии, старые издания, видеоматериалы, семейные хроники и т.д., приносите их нам в Библиотеку „Ицик Мангер", или присылайте по электронной почте.

ЕВРЕЙСКАЯ БИБЛИОТЕКА – КУЛЬТУРНЫЙ ЦЕНТР
им. ИЦИКА МАНГЕРА
Филиал Кишинёвской муниципальной библиотеки им. Б. П. Хашдеу
Адрес: ул. Евгений Дога 4,
Кишинев 2005, Республика Молдова
сайт: http://sector-analitica-si-relatii-externe.blogspot.com;
http://ebraika.ru
e-mail: mangher.bibl@gmail.com